

gamle løfter om en endnu ikke virkeliggjort socialisme. Men udfyldte velfærdsstaterne ikke også en del af socialismens gamle rolle i arbejderbevægelsens stræben efter det bedre samfund og det bedre liv? Og var de socialistiske fremtidsforestillinger – hvor vage de end var, og hvor meget de end var forvist til skåltaler og rituelle fællessange – ikke også længe med til at give retning til velfærdsstaterne, så længe de var under opbygning? Nærmere studier af velfærdsstaternes socialdemokratiske legitimering efter 2. Verdenskrig synes dermed at vise væsentlige levn af en i bedste forstand romantisk idealisme, og heri ligger formentlig et tegn på kompleksiteten og ukueligheden af det, Ernst Bloch betegede som utopiske funktioner: Det utopiske *endnu-ikke* kan gemme sig midt i sammenføjningerne af det, der ellers synes som en færdig og lukket konstruktion.

Så der er altså noget at diskutere og overveje videre, både når det gælder den socialistiske arv, og når det gælder Arvidssons særlige tilgang til den. Men mine indvendinger viser dog på lidt bagvendt vis også allerede *Morgonrodnads* værd som et ambitiøst, tankemættet og dialogprovokerende forsøg på at kortlægge og forstå forgangne socialistiske traditioner og deres udviklede forhold til vores egen tid. For så vidt er Arvidssons forehavende bestemt lykkedes. Bogen er et afgørende bidrag til de løbende diskussioner af arven efter socialismen.

Bertel Nygaard

| THOMAS OLDRUP: *Fanden tage i morgen. Sex, køn og kærlighed under besættelsen*, Haase Forlag A/S, København 2017, 318 s., 299,95 kr.

Man kan som historiker blive helt glad i låget over den voksende bevidsthed om historien, vi aktuelt er vidne til. En licensfinansieret danmarkshistorie er varmt samtaleemne på Christiansborgs gange, i *Information* såvel som i kantiner landet over, og der indkøbes og produceres TV-programmer, der flere gange om ugen forvandler sendefloden til historiske temaaftener, med gode seertal vel at mærke. Danskerne myldrer til middelaldermarkeder, byvandring og den årlige messe *Historiske Dage*, og når krudtrøgen har lagt sig, og de historiske militærkøretøjer er kørt i garage, skal det nok vise sig, at historie ikke kun handler om underholdning, men også om søgen efter identitet og mening. Også forlagene ivrer for at udgive historisk faglitteratur. Det er der gode grunde til at glæde sig over. Den foreliggende bog er ikke en af dem.

Thomas Oldrups *Fanden tage i morgen. Sex, køn og kærlighed under besættelsen* er et forbilledligt eksempel på en dårlig bog om et godt emne, der ikke bare giver anledning til en øjeblikkelig ærgrelse, men kan

have uheldige konsekvenser for både historiekulturen og forskningen. Lad mig demonstrere hvordan.

Historieskrivning findes i mange former: Fra afdækningen af et nyt og hidtil ukendt eller ringeagtet kildemateriale eller emne til den banebrydende nyfortolkning, der udfordrer historiografien og de stivnede narrativer, vi tog for givet som sandheden. Og alle de resultater, der befinder sig langs denne skala. Det nedenstående skal således ikke læses som et krav om, at historieskrivning pr. definition skal baseres på originalt eller omfattende empirisk materiale, men kravet om en original analyse – og hvis man flatter sig: en original syntese og en omfattende argumentation – må være ufravigeligt.

”Jeg foregiver ikke at have stået på hovedet i arkiverne, men synes alligevel, at jeg er nået frem til nogle interessante iagttagelser undervejs“, forklarer forfatteren i forordet. En ærlig og beskeden erklæring, der burde tage brodden af de allermest bidske anmeldelser. Og ganske rigtigt, omfanget af empiri er ikke tyngende. Der fremlægges statistiske data, der citeres fra erindringer, skønlitteratur og lægebøger og refereres til historisk forskning. Opmærksomheden bliver dog fanget af henvisninger til såkaldte politilister. Hvad de er for nogle, fremgår nu ikke særligt tydeligt. Hvis man kender til besættelsestidens kilder, vil man dog være i stand til at opklare, at disse faktisk er Københavns Magistrats fortrolige meddelelser til Borgerrepræsentation og ledende embedsmænd, der i 1946 blev trykt som *Daglige Beretninger om Begivenheder under den tyske Besættelse 1. januar 1944 til 4. Maj 1945*. At mange af de censurramte oplysninger til at begynde med kom fra Københavns politidirektør, berettiger dog næppe til betegnelsen „Politolister“. Beretningerne er en god kilde til både social-, kriminalitets- og hverdagshistorie under besættelsen, der dog skal tages med forbehold, da oplysningerne heri aldrig senere blev af- eller bekræftet. Det var så bogens kildegrundlag. Hvordan står det til med analysen? Jo, vi præsenteres for en række interessante iagttagelser.

En af bogens hovedteser er påstanden om, at de ekstraordinære forhold under besættelsen ændrede forholdet mellem kønnene „fundamentalt og for altid“ (s. 48). Det er en påstand, som underbygges med en ny påstand, at „mere end hver tiende danske kvinde oplevede netop i disse år, for første gang i danmarkshistorien, at komme ud på arbejdsmarkedet. Og efter befrielsen luntede hun ikke bare tilbage til komfuret og snørede forklædet på igen, hun blev derude – måske fordi hun kunne lide det?“ (s. 55). Men der sker ingen revolution af kvinders erhvervsfrekvens under besættelsen. Tværtimod. De kvinder, der arbejdede, var hovedsageligt fra arbejderklassen, en stor del var ansat som tjenestepiger, og det var ingenlunde noget nyt. Bortset fra besættelsestidens fluktuationer skete der i 1950'erne et fald i kvindernes er-

hvervsfrekvens, der blev den laveste i hele 1900-tallet, og ved udgangen af årtiet var $\frac{3}{4}$ af alle gifte kvinder registreret som husmødre. Vi skal således helt frem til 1965, førend særligt de unge gifte kvinders erhvervsfrekvens begyndte at stige. Den velmenende påstand om social og økonomisk frigørelse er ikke bare forkert, den ignorerer den sammenhæng mellem økonomisk vækst og velfærdsstatens udbygning, der er afgørende for at forstå kvindefrigørelsens historie. At mange kvinder i den vestlige verden havde berettigede forhåbninger om forandring og sine steder trods alt fik det – f.eks. fik de franske kvinder som bekendt stemmeret i 1944 – er en anden sag. Den kom dog først for alvor deres døtre til gode.

På den anden side ofres mere alvorlige sider af seksualdriften ikke megen opmærksomhed. På baggrund af de omtalte „politilister“ fastslår bogen, at *tyskerne* begik 9 voldtægter, 5 voldtægtsforsøg og 6 „mulige“ voldtægtsforsøg (hvori den skelnen består, oplyses ikke) i besættelstidens sidste måneder. På baggrund af disse tal konkluderer forfatteren hastigt, „at omfanget af voldtægter peger altså ikke som forventet på et forrået samfund“ (s. 157). Vi kunne først opholde os ved det indlysende behov for lidt mere sikker empirisk grund under fødderne, men haster videre til spørgsmålet om, hvordan det forholder sig med voldtægter begået af *danskere*? Et spørgsmål, som ganske forbigås. Det er imidlertid dokumenteret, at omfanget steg under besættelsen (se *Historisk Tidsskrift* 2016:2). Samme tendens møder vi i kapitlet om homoseksualitet, hvor det uden nogen form for dokumentation hævdes, at „synet på homoseksuelle i flere miljøer lader til at have været relativt mildt og tolerant“ (s. 215). Politimyndighederne i København så imidlertid anderledes på sagen og gennemførte bølger af *razziaer*, især i 1941. Forfatteren citerer tilmed selv en gallupundersøgelse fra 1947, hvor 60 % af de adspurgte svarede, at de betragtede homoseksualitet som værre end promillekørsel, indbrud, dokumentfalsk og voldtægt! Hvordan dette harmonerer med „det milde og tolerante syn“, står ganske uforklaret. Incest og seksuelle overgreb på børn er bekvemt taget helt ud af ligningen – og det understreger desværre nok pointen, at bogen først og fremmest er tænkt som underholdning. En stribe forskningsresultater (dem vender jeg tilbage til nedenfor) understreger, at krig og sex er intimt forbundet. Krigen stimulerer livsdrift og begær, men også brutalisering og følelseskulde. Der er også en form for begær bag den seksualiserede aggression, som omsættes i de voldtægter og overgreb, der er kronisk forbundet med voldelige konflikter. Det er derfor mildt sagt problematisk, at en undersøgelse af seksuelle normer og praksis under besættelsen ignorerer den forråelse, som bl.a. gav sig udslag i en dramatisk stigning i seksuelle overgreb.

Selvom vi til overflod får muntre anekdoter og friske bemærkninger, mangler bogen indblik i besættelsestidens virkelighed. Det ses i detaljen, når spærretiden fremhæves som et væsentligt afrodisiakum, fordi den forlængede festen og tvang gæsterne til at tilbringe natten sammen. Men nu var der jo ikke spærretid hele tiden, kun i forbindelse med politiske kriser i 1943 og 1944. På samme måde var strejker, hvor der blev lukket for varmt og koldt vand, ikke så „hyppige“, som det hævdes, at det ligefrem gik ud over hygiejnen. En større politisk og mentalitetshistorisk sammenhæng savnes ligeledes i kapitlet om nazismens kvindesyn, der nok kunne trænge til en analyse af, hvorledes nazismen var forbundet med den konservatisme, racisme og pessimisme, som var vidt udbredt i perioden, eller som minimum en diskussion af, hvordan dette kvindesyn var forankret i og uden for nazistiske miljøer i Danmark.

Thomas Oldrup anfører i forordet: „Det var egentlig min mening at skrive en kedelig og helt usexet bog om danskernes sexliv under besættelsen“. Hvis der med „kedelig“ og „usexet“ menes en tilbundsgående analyse af samspillet mellem myndighedernes moralske panik og det politiske, sociale og seksuelle normskred, som besættelsens tryk (måske) udløste, kunne man virkelig ønske, at det var den bog, han havde skrevet i stedet. Først og fremmest bør den foreliggende bog ikke skræmme andre fra at forsøge. Der er nok af inspiration at hente internationalt, f.eks. i *Brutality and Desire. War and Sexuality in Europe's Twentieth Century*. redigeret af Dagmar Herzog (2009), Dagmar Herzogs *Sexuality in Europe. A Twentieth-Century History* (2011), Keith Lowes *Savage Continent. Europe in the Aftermath of World War II* (2012) og senest Miriam Gebhardts *Crimes Unspoken. The Rape of German Women at the End of the Second World War* (2017). Historie må gerne være underholdning, men der er ingen grund til at undervurdere læserens interesse i, hvad historiske omstændigheder betyder for vores livsbetingelser, også de intime af slagsen. Den slags erkendelser skal læseren lede længe efter i *Fanden tage i morgen*. I stedet for har vi fået en sorgløs passiar, der fnisende konstaterer, at der skam fandtes sex under besættelsen. Tænk engang. Så hellere et originalt eksemplar af *Hudibras*.

Sofie Lene Bak

| NIELS-BIRGER DANIELSEN & ERLAND LETH PEDERSEN: *Svend Staalgruppen. Nazibetjentene der infiltrerede dansk politi*, Frederiksberg 2017, 379 s., 269 kr.

Besættelsestidens taberes historie skrives i disse år. Niels-Birger Danielsen og Erland Leth Pedersen har begået en fortælling om en gruppe